

Пронський Е.А. Фінансування українських ВНЗ: пропозиції щодо покращення фінансово-правового становища ВНЗ України / Е.А. Пронський // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18–19 травня 2017 року / редколегія: проф. А.М. Куліш, М.М. Бурбика, О.М. Рєзнік. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – Ч. 2. – С. 187-192.

Секція 9. Адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право

ФІНАНСУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВНЗ: ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ВНЗ УКРАЇНИ

Пронський Едуард Андрійович

Навчально-науковий інститут права

Сумського державного університету

Вища освіта в Україні має велике значення як для самого суспільства, так і для держави. Потреба у висококваліфікованих працівниках з кожним роком зростає. Слід розуміти, що на сьогодні вища освіта є джерелом задоволення духовних, культурних, інформаційних потреб людини, а також інвестиційним благом – засобом зростання доходів, забезпечення конкурентних переваг на ринку праці та одержання інших благ. Здобутий у процесі навчання освітній капітал – це сукупність теоретичних знань, практичних умінь, виробничого досвіду та особистісних характеристик людини, які приносять їй дохід протягом трудового життя і спонукають до подальших інвестицій в освіту. Фінансування освіти, і, відповідно, вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ), є основним важелем впливу держави на процеси перетворень в університетах та основним інструментом досягнення позитивних результатів в освітній сфері.

Вважаємо за потрібне максимально скоротити кількість ВНЗ в Україні, особливо ВНЗ III-IV рівнів акредитації, оскільки саме ці ВНЗ є основною ланкою в системі вищої освіти в Україні, і залишити тільки ВНЗ з високим рівнем викладацького складу та належної підготовки студентів, з дуже гарною репутацією, ВНЗ, які змагаються і конкурують та знаходяться у провідних освітніх рейтингах, відповідають усім без виключення стандартам ВНЗ, мають у своєму арсеналі чималі здобутки та досягнення і випускники яких дійсно потрібні на ринку праці. У вище сказаному вбачаємо наступні позитивні сторони: по-перше, кількість виділених коштів з державного бюджету на забезпечення діяльності ВНЗ буде вже не така значна, оскільки скоротиться кількість навчальних закладів. По-друге, конкуренція між ВНЗ буде більш висока, а тому проходити за конкурсом будуть найбільш розумні, кмітливі абітурієнти, які дійсно мають бажання та прагнення навчатися далі та здобувати вищу освіту. По-третє, Міністерству освіти та науки України буде дуже зручно контролювати невелику кількість українських ВНЗ. Для цього було б доцільним для початку об'єднати декілька сильних українських ВНЗ в один (хоча б на прикладі паризької

Пронський Е.А. Фінансування українських ВНЗ: пропозиції щодо покращення фінансово-правового становища ВНЗ України / Е.А. Пронський // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18–19 травня 2017 року / редколегія: проф. А.М. Куліш, М.М. Бурбика, О.М. Рєзнік. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – Ч. 2. – С. 187-192.

Сорбонни, яка у своїй структурі має 13 ВНЗ з назвами «Університет Париж 1» – «Університет Париж 13» відповідно), щоб з центру було зручніше контролювати діяльність такого ВНЗ, а ВНЗ зі слабким рівнем підготовки взагалі ліквідувати, тим самим скоротивши їх кількість. Питання надмірної кількості ВНЗ III і IV рівнів акредитації в Україні, що значно перевищує відповідні показники інших країн, піднімалися ще у 2010 році [1, с. 287].

В якості виходу із ситуації пропонувалося створення потужних навчально-науково-виробничих комплексів чи об'єднання кількох малих ВНЗ у великі потужні ВНЗ, що не забороняється законодавством про освіту і про вищу освіту [1, с. 289]. Таким прикладом об'єднання ВНЗ в Україні може слугувати створення Криворізького національного університету (березень 2011 року), який об'єднав Криворізький технічний університет, Криворізький державний педагогічний університет, Криворізький економічний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Криворізький факультет Національної металургійної академії України. Можна також навести приклад об'єднання Сумського державного університету та Української академії банківської справи. По суті остання ліквідується та приєднується до більшого за розмірами і можливостями університету. Цей приклад унікальний тим, що є першим в Україні, коли один ВНЗ добровільно приєднується до іншого. До цього об'єднання ВНЗ проводилося у примусовому порядку за рішенням власників майна або державних органів [2, с. 66]. Зрозуміло, якщо кількість ВНЗ в державі дійсно скоротити, а деякі ВНЗ просто об'єднати в один університет, то і фінансувати діяльність ВНЗ буде більш зручно та просто, як і контролювати такі ВНЗ з боку адміністративних і правоохоронних органів в частині боротьби із корупцією і хабарництвом.

Якщо держава скоротить багато «зайвих» ВНЗ, а деякі просто об'єднає в потужні науково-дослідні центри та великі навчально-наукові комплекси, про що говорилося вище, то фінанси, які держава і далі витратила б на фінансування неконкурентоспроможних та слабких у плані надання належної якісної вищої освіти ВНЗ, змогла б вкласти ці самі гроші в уже об'єднані потужні науково-дослідні центри та великі ВНЗ, що не потрапили під скорочення завдяки наданню високоякісної вищої освіти. Держава зможе розраховувати на те, що ці фінанси підуть: 1) на освітній процес, який буде кожного року дійсно розвиватися у ВНЗ шляхом залучення до такого процесу та до всієї освітньої системи іноземних викладачів, науковців, представників адміністрацій закордонних ВНЗ тощо; 2) на наукові дослідження, у тому числі державного значення; 3) на пошук партнерів для українських ВНЗ

Пронський Е.А. Фінансування українських ВНЗ: пропозиції щодо покращення фінансово-правового становища ВНЗ України / Е.А. Пронський // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18–19 травня 2017 року / редколегія: проф. А.М. Куліш, М.М. Бурбика, О.М. Рєзнік. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – Ч. 2. – С. 187-192.

(підприємства, організації, закордонні ВНЗ тощо), які б у майбутньому направляли своїх підопічних (студентів, магістрантів, аспірантів, викладачів, співробітників, інших осіб, пов'язаних з партнерами українських ВНЗ), на навчання, отримання другої вищої освіти в Україні, проходження практики, стажування, підвищення кваліфікації тощо в українських ВНЗ. Це приносило б значний дохід ВНЗ України через отримання плати за надані освітні послуги.

Ще однією позитивною стороною скорочення кількості ВНЗ в Україні (особливо, підкреслюємо, зменшення кількості ВНЗ III-IV рівнів акредитації) є як наслідок значне покращення репутації вищої освіти в цілому, яка зараз має не найвищий рівень в Україні, у порівнянні, наприклад, із освітою у США та країнах Європи, Сінгапуру, Японії, Південної Кореї та КНР. Невисока репутація вищої освіти в Україні на сьогодні викликана тим, що, наприклад, вступити до українського ВНЗ, в тому числі до академії чи університету набагато простіше, ніж, наприклад, до ВНЗ певної європейської країни. Відповідно, така відносна «легкість» вступу українського абітурієнта до ВНЗ нашої держави пояснюється тим, що Україна має надзвичайно велику кількість ВНЗ, тим самим надає можливість в будь-якому випадку вступити навіть абітурієнтам з мінімальним рівнем IQ хоча б до не престижного, але все ж таки ВНЗ. За таких обставин вищу освіту може здобути кожен незалежно від рівня його підготовки до навчання та розумових здібностей. Цим підривається репутація вищої освіти в Україні. До того ж, як вже було сказано, через велику кількість ВНЗ в Україні держава іноді не встигає контролювати та слідкувати за діяльністю деяких українських вишів, що намагаються «обійти» певні стандарти ВНЗ. Цим самим ми хочемо сказати, що скорочення багатьох непотрібних Україні ВНЗ є необхідним. Наслідком має бути покращення репутації вищої освіти в Україні на міжнародній арені. Це призведе до зацікавленості отримання такої освіти багатьма іноземцями з усіх країн світу, не тільки з країн Близького Сходу та Східної Європи, але і зі всієї Азії, Америки, Австралії тощо, а це є додатковий, а головне дуже великий фінансовий дохід для українських ВНЗ та для вищої освіти України в цілому.

Взагалі необхідною умовою ефективного функціонування закладів вищої освіти є порядок і умови формування їх фінансових ресурсів. Слід звернути увагу на те, що джерела фінансування закладів вищої освіти залежать, насамперед, від форми власності ВНЗ [3]. Фінансування вищої освіти в Україні здійснюється за рахунок різноманітних джерел, які поділяють на державні та недержавні [4].

Пронський Е.А. Фінансування українських ВНЗ: пропозиції щодо покращення фінансово-правового становища ВНЗ України / Е.А. Пронський // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18–19 травня 2017 року / редколегія: проф. А.М. Куліш, М.М. Бурбика, О.М. Рєзнік. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – Ч. 2. – С. 187-192.

У світовій практиці сформувалося кілька підходів до організації державного фінансування вищої освіти. Фінансування за видатками (Канада, Велика Британія, Франція, Японія, Швеція, Норвегія, КНР, Нігерія) передбачає, що бюджетні кошти надходять прямо до ВНЗ, а їх використання чітко контролюється державою. Ступінь автономії, а отже, і відповідальності ВНЗ за надання якісних освітніх послуг є низьким. Бюджетування ВНЗ здійснюється з використанням трьох механізмів: лінійний бюджет – кошторис розподіляється за типами витрат (зарплата, обладнання, обслуговування студентів); програмний бюджет – розподіл коштів за центрами вартості (окремими факультетами або, в деяких випадках, навіть окремими викладачами, які відповідають за програму); кошторис за видами діяльності – з виокремленням витрат на навчання та на дослідницьку роботу. Фінансування за результатами (Данія, Фінляндія, Ізраїль, Нідерланди, США та інші країни) означає, що виділення державних коштів залежить від результатів навчальної та науково-дослідної діяльності ВНЗ – безпосередніх (якості та обсягу наданих освітніх послуг) і кінцевих (соціально-економічного ефекту від здобуття освіти: кар'єрного зростання випускників ВНЗ, їхніх доходів, задоволеності роботодавців якістю підготовки випускників тощо). ВНЗ має більше повноважень у фінансовому та адміністративному управлінні, але галузеве міністерство здійснює постійний моніторинг якості освіти. Договірне фінансування освіти (Бразилія, Аргентина, Індія, Греція, Італія) має за основу результати переговорів представників ВНЗ та освітнього міністерства або фінансових установ. Формування бюджету ВНЗ може відбуватися: а) шляхом збільшення коштів порівняно з попереднім періодом відповідно до планів розвитку освітнього закладу; б) з використанням угод «ad hoc», зважаючи на політичну вагу в суспільстві представників даного навчального закладу; в) методом встановлення урядом для кожного конкретного ВНЗ фіксованого проценту від національного доходу. Договірне фінансування вищої освіти фахівці не вважають ефективним через високу економічну невизначеність та залежність від зовнішніх впливів [5, с. 224].

Вважаємо, що найбільш доцільним є фінансування ВНЗ України саме за результатами, як це робиться в Данії, Фінляндії, США тощо, оскільки такий вид фінансування передбачає виділення державних коштів державою, яке залежить від результатів навчальної та науково-дослідної діяльності ВНЗ – безпосередніх (якості та обсягу наданих освітніх послуг) і кінцевих (соціально-економічного ефекту від здобуття освіти: кар'єрного зростання випускників ВНЗ, їхніх доходів, задоволеності роботодавців якістю

Пронський Е.А. Фінансування українських ВНЗ: пропозиції щодо покращення фінансово-правового становища ВНЗ України / Е.А. Пронський // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18–19 травня 2017 року / редколегія: проф. А.М. Куліш, М.М. Бурбика, О.М. Рєзнік. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – Ч. 2. – С. 187-192.

підготовки випускників тощо), а отже такий вид фінансування заохочує ВНЗ постійно розвиватися, намагатися бути кращими за конкурентів, надавати якомога якіснішу освіту та бути центрами не тільки навчальної, але і науково-дослідної діяльності, що приносить користь не лише самим ВНЗ, але і державі, яка повинна бути впевнена, що фінансує ВНЗ не дарма. Така жорстка конкуренція серед ВНЗ в Україні викликана саме фінансуванням за результатами, призведе до появи великої кількості ВНЗ, які стануть сильними, потужними, інформаційними та науково-дослідними та навчальними центрами, які будуть не тільки найсильнішими центрами освіти для студентів, а ще зможуть приносити великий дохід самій державі. До того ж, якщо в нашій країні завдяки такій високій конкуренції буде з'являтися хоча б невелика кількість потужних ВНЗ, які користуватимуться престижем та попитом серед абітурієнтів та студентів, це дасть можливість утримати багатьох розумних студентів в Україні, запропонувавши вчитися саме в цих українських ВНЗ. Відповідно, плату від українських студентів за послугу у вигляді навчання, яку надають ВНЗ, будуть отримувати ВНЗ України, а не Франції, Італії, Великої Британії тощо, а це також є додатковим фінансуванням українських ВНЗ, оскільки окрім коштів, які державний ВНЗ отримує з державного бюджету і не тільки (інші джерела фінансування ВНЗ, як зарубіжні грантові програми для студентів тощо), його фінансові ресурси також формуються і за рахунок плати за надані освітні послуги.

Фінансування освіти, і, відповідно, ВНЗ, є основним важелем впливу держави на процеси перетворень в університетах та основним інструментом досягнення позитивних результатів в освітній сфері, а вища освіта, точніше рівень такої освіти та взагалі ВНЗ є не тільки престижем певної країни на державному та міжнародному рівнях, але і є основою для «вирощування» необхідних для держави професійних кадрів, які будуть працювати на благо самої держави та на благо кожного з її громадян. Тому пошуком джерел фінансування ВНЗ та вищої освіти в Україні в цілому (окрім фінансування державою, яке також має бути максимально продуманим, спираючись на позитивний зарубіжний досвід у сфері вищої освіти), а також шляхів покращення фінансово-правового статусу українських ВНЗ повинна займатися як держава, так і кожен її ВНЗ зокрема.

Пронський Е.А. Фінансування українських ВНЗ: пропозиції щодо покращення фінансово-правового становища ВНЗ України / Е.А. Пронський // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18–19 травня 2017 року / редколегія: проф. А.М. Куліш, М.М. Бурбика, О.М. Рєзнік. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – Ч. 2. – С. 187–192.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деревянко Б.В. Забезпечення прав власників майна приватних ВНЗ при їх реорганізації / Б.В. Деревянко // Форум права. — 2010. — № 4. — С. 286—291 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/48944>
2. Деревянко Б.В. Реалізація державної політики у сфері вищої освіти адміністративно- та господарсько-правовими методами / Б.В. Деревянко // Адміністративне право і процес : історія, сучасність, перспективи розвитку: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 25 березня 2016 року). — Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2016. — С. 65—69.
3. Тарасенко І. О., Нефедова Т. М. Проблеми фінансування вищої освіти в Україні в контексті забезпечення конкурентоспроможності. — [Електронний режим]. — Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vknutd_2013_4_33.pdf
4. Білінець М. Ю. Фінансування вищої освіти в Україні: сучасні тенденції, проблеми та перспективи. — [Електронний режим]. — Режим доступу: <http://www.global-national.in.ua/archive/4-2015/166.pdf>
5. Шевченко Л. С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел / Л. С. Шевченко // Теорія і практика правознавства. — 2013. — Вип. 2. — С. 222—233.

Науковий керівник:

професор кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки

Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

Деревянко Богдан Володимирович